

לכבוד שבת קדש – פרשת וישלח תש"ף

זוהב הארץ ההיא טוב – זו תלמודה של א"י

דף שבועי לעיסוק בסוגיות ארץ ישראליות – נכתב ע"י חגי צמיר

על התנהגותו. " כל אשר ארע ליעקב אבינו עם עשו אחיו יארע לנו עם בניו של עשו בעתיד. ומוסיף "כי אנחנו התחלנו נפילתנו ביד אדום כי מלכי בית שני (=החשמונאים) באו בברית עם הרומאים והיא הייתה סיבת נפילתם בידם". בכיוון זה כתב המהר"ם מרוטנבורג "יעקב החניף לעשו והיה ירא ממנו וקראו אדוני והחניפו, לכך ישראל גרים וצרים בין עשו בגלות. כי יעקב לא היה לו לירא מפני עשו ולהחניף לו, שהרי הקב"ה הבטיחו "אנוכי עמך ושמרתך בכל אשר תלך". דוגמה הפוכה אנו מוצאים אצל המלך יאשיהו. "אחרי כל זאת אשר הכין יאשיהו את הפת ע"ה נכו מלך מצרים להקלחם בכרכמיש על-פני פרת ויצא לקראתו יאשיהו: וישלח אליו מלאכים לאמר מה-לי ולך מלך יהודה לא עליך אתה היום כי אל בית מלחמתנו. (דבה"י ב' פרק כ"ה) פרעה רק רוצה לעבור בארץ, ולא התכוון להילחם ביאשיהו. ובכל זאת אסף יאשיהו את צבאו ויצא לבלום את מלך מצרים, בקרב שבמהלכו הוא נהרג. (עסקנו בהרחבה בענין זה בעבר – פרשת בחוקותי תשע"ח)

התלמוד מסביר זאת כטעות בשיקול הדעת. אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יוחנן: מפני מה נענש יאשיהו - מפני שהיה לו לימלך בירמיהו, ולא נמלך. מאי דרש: וחרב לא תעבר בארצכם, מאי חרב? אי לימא חרב שאינה של שלום - והכתיב ונתתי שלום בארץ! אלא, אפילו של שלום, והוא אינו יודע שאין דורו דומה יפה (בבלי תענית כ"ב ע"א).

יאשיהו לא שאל את ירמיהו אלא הסיק מדעתו שמכיוון שהוא צדיק והולך בדרך ה', תתקיים בו הברכה 'וחרב לא תעבר שלום) לא תעבור בארצכם'. המדרש באיכה רבה מוסיף ואומר כי יאשיהו לא הבין נכון את המציאות. ולא היה יודע יאשיהו שכל דורו היו עובדים עבודה זרה, ליצני הדור מה היו עושים חצי צורה בדלת זו, וחצי צורה בדלת זו (=שהיו דלתותיהם בנויות משתי כנפיים הנפתחות לפני הבית), והיה משלח ב' תלמידי חכמים לבער צורה מבתיהם, והיו נכנסין ולא היו מוצאין כלום, הן דנפקין הוון אמרין להון סגרון תרעייא מבתרכון (=כשעמדו תלמידי החכמים לצאת מהבית, היו אומרים להם סיגרו את הדלת אחריכם), והוון נפקון להון וסגרון תרעייא מבתרהון (=היו יוצאים וסוגרים הדלת אחריהם), והיו משתכחא קיימא מן גוון (=ומשגרו את שתי כנפי הדלת מאחריהם, היתה צורת העבודה זרה מתחברת שוב וכך היו רואים אותה מתוך הבית). יאשיהו שלא זיהה נכון את המציאות, יצא לעצור את פרעה נכה במגידו, שם הוא גם נהרג. מנהיג נדרש להכרעות ושיקולי דעת. לעיתים יש לעמוד עמידה גאה על

וישלח יעקב מלאכים לפניו אל-עשו אחיו ארצה שער שדה אדום: ויצו אתם לאמר כה תאמרון לאדני לעשו. כבר הזכרנו מספר פעמים שספר בראשית הוא 'מעשה אבות סימן לבנים'. מה אם כן עלינו ללמוד מסיפור זה.

יעקב בחר לשלוח שליחים אל עשו אחיו. מדוע היה צורך לשלוח שליחים? מה ההתרפסות הזו של יעקב? ואכן היו חכמים במדרש שביקרו את התנהגותו של יעקב כלא ראויה. וישלח יעקב מלאכים לפניו, רבי יהודה רבי סימון פתח (משלי כה) מעין נרפש ומקור משחת וגו', א"ר יהודה בר' סימון כשם שאי אפשר למעין להרפס ולמקור להשחית, כך אי אפשר לצדיק למוט לפני רשע, וכמעין נרפש וכמקור משחת כך צדיק ממים עצמו לפני רשע, אמר לו הקדוש ברוך הוא לדרכו היה מהלך והיית משלח אצלו ואומר לו כה אמר עבדך יעקב. (בראשית רבה עה). על פי מדרש זה הקב"ה כביכול מתלונן על יעקב שעשה מעשה לא ראוי. עשו הלך לדרכו, לא הפריע לך במאומה, מדוע היית צריך לשלוח לו שליחים ובידם כתב כניעה בחתימת "עבדך יעקב". כך מופיע גם בהמשך בבראשית רבה: וישלח יעקב, (נשם/משלי/כו) מחזיק באזני כלב עובר מתעבר על ריב לא לו, שמואל בר נחמן אמר משל לארכי לסמים שהיה ישן בפרשת דרכים עבר חד ושרי מעיר ליה (=והעיר אותו), א"ל קום לך דבישא שכיח הכא (=אמר לו: קום, צריך להיזהר שצרה מצויה כאן) , קם ושרי מקפח ביה (=קם הליסטים והציק לו) א"ל יער בישא (=אמר התעוררה הצרה) א"ל דמיך הוה ועוררתניה (=ענה לו הליסטים, הצרה - היתה רדומה ואתה הערת אותה), כך אמר לו הקדוש ברוך הוא לדרכו היה מהלך ואתה משלח אצלו ואומר לו כה אמר עבדך יעקב. המדרש מתאר את עשו כצרה רדומה, ופעולתו של יעקב היא שעוררה אותו מתרדמתו. נראה כי הקב"ה בכבודו ובעצמו אמר ליעקב שנהג לא כשורה בכך שעורר את חמתו של עשו וגרר את עצמו לצרה, בכך שהשפיל את עצמו והתרפס לפני עשו. המדרש עוד מרחיק לכת ואומר כי יעקב נענש על מעשהו. באותה שעה שקרא יעקב לעשו אדוני אמר לו הקדוש ברוך הוא אתה השפלת עצמך וקראת לעשו אדוני ח' פעמים חייך אני מעמיד מבניו שמנה מלכים קודם לבניך (בראשית רבה פרשה עה,יא)

פרשני התורה מימי הביניים הרחיבו את הענין ואמרו כי'מעשה אבות סימן לבנים' בכך שעלינו ללמוד מיעקב מה לא לעשות. ומעשהו של יעקב הוא הסיבה לאירועים הסטוריים שהתרחשו בשלב מאוחר יוצר בהסטוריה. כך גם החזקוני (פרשן במאה ה-13) מצטט מדרש זה כדי לומר שיעקב לא נהג כשורה. הרמב"ן בפירושו תוקף את יעקב

עקרונותיך ולעיתים להתכופף. כך מופיע בימי רבי יהודה הנשיא רבינו אמר לרבי אפס: כתוב חד אנרא מן שמי למרן מלכא אנטוניוס. קם וכתב: מן יהודה נשיאה למרן מלכא אנטוניוס, נסבה וקרייה וקרעיה (=קרע רבי את המכתב), אמר ליה: כתוב מן עבדך יהודה למרן מלכא אנטוניוס, אמר ליה רבי מפני מה אתה מבזה על כבודך, אמר ליה מה אנא טב מן סבי לא כך אמר כה אמר עבדך יעקב (בראשית רבה עה, ה). רבי אפס שרוצה לשמור על כבודו של רבי יהודה הנשיא מכניס למכתב את תארי הכבוד של רבי, שקורע את המכתב ומורה לו לשנות את תוכנו. נכון שאני המנהיג של העם היהודי אבל יש קיסר לרומא ובמערכת היחסים הנוכחית אני העבד.

מדרש חז"ל זה מופיע לראשונה בבראשית רבה – מדרש אמוראי מהתקופה הביזנטית. ואולי יש בכך הד למצב של יהודי א"י בו היו כפופים לשלטון הנוצרי, שלטון אדום הוא עשו. ניתן ללמוד ממעשי יעקב אבינו כסימן לבנים בשני הכיוונים. חשוב לזכור כי מנהיג נדרש לשיקולי דעת, ואנו תקווה שאכן שיקולי הדעת יהיו נכונים לעיתים יש לעמוד עמידה גאה ולא להתרפס, ולעיתים מתוך הבנת המציאות יש להתכופף ולהבין את מקומו של כל אחד מהצדדים.

דמותו של רבי יהודה הנשיא נחרטה לדורות בתודעה היהודית בעיקר בזכות המשנה אותה ערך. "אין עושין נשפות לצדיקים דבריהם הן זכרון". יחד עם זאת, מאז תקופת התלמוד עולים אנשים לקברי צדיקים כדי להתחבר לדמותם ומורשתם, להתפלל ולשטוח בקשותיהם לפני אבינו שבשמים.

היום ט"ו כסלו הוא יום פטירתו של רבי יהודה הנשיא על פי המסורת. הדבר הביא לכך שבעשורים האחרונים מתקיימת הילולה על קברו של רבי יהודה הנשיא כמקובל על קברי צדיקים. אך היכן נמצא קברו ?

על פי התיאור בספרות חז"ל אנו למדים שקברו נמצא בבית שערים. רבי מוטל בציפורי, ומקום מוכן לו בבית שערים (בבלי כתובות קג ע"ב). כך גם תיאור הלוויה המופיע במקורות מסע לווייה מציפורי לבית שערים. (קהלת רבה פרשה ז ומקבילות). למרות זאת הילולת רבי יהודה הנשיא אינה נערכת בבית שערים.

נוסעי ימי הביניים שעבור בארץ תיארו כולם את מקום קברו של רבי בציפורי. כך כתב רבי בנימין מטודילה ומשם שלוש פרסאות לשפוריה והיא ציפורי ושם קברו של רבינו הקדוש ורבן גמליאל. כך מופיע גם אצל רבי פתחיה מרגנשבורג, בספר קברי אבות, בספר תוצאות ארץ ישראל, רבי יעקב השליח של רבי יחיאל מפריז ועוד. רבי אישתורי

הפרחי שחי וגר בארץ ישראל במאה ה – 14 כתב בספרו כפתור ופרח: והיום קברו (=של רבי) רמוז במערה ועל פיה דלת לוח אבן. ומזרחי צפוני לציפורי כחצי שעה יש עוד מערה מיוחסת לרבן גמליאל ובצידה מערה מיוחסת לאחיו רבי שמעון. ועל כרחין בניו של רבי הם. ניתן לראות את זהירותו בכתיבת תיאור המקום. המערה "מיוחסת", והמסקנה המתבקשת "על כרחין" היא שאלה בניו.

כיצד אם כן הגיע קברו של רבי לציפורי ? ניתן להסביר זאת כשילוב של מספר תהליכים שהתרחשו לאורך ההסטוריה. תופעת העליה לקברי צדיקים החלה רק בסוף תקופת התלמוד לקראת המאה ה-6 לספירה (רבים עסקו בסוגיה זו ולא כאן המקום לפרטה). במאה זו, בית שערים כבר לא היתה קיימת. שכן, היא נפגעה קשות במרד גאלוס. החופרת עדי ארליך, החופרת בבית שערים בשנים האחרונות טוענת כי האתר לא התקיים אחרי שנת 408 לספירה. נוסעי ימי הביניים לא יכלו לדעת היכן מקומה של בית שערים – מקום קבורת רבי, שכן זו לא היתה קיימת כבר מאות שנים ומקומה נעלם מעיני הבריות.

מצד שני, כבר בשנת 1473, כתב נוסע אלמוני הנקרא על שם מקומו "הנוסע מקנדיאה" על המערה בציפורי ועל המצבה קרוב לפתח המערה, חקוק על המצבה רבי יהודה נשיאה.

רבי יהודה נשיאה היה נכדו של רבי ונקרא גם בשם יודן נשיאה. תיאור מקום קבורתו בציפורי סותר את המסורת המופיעה כבר מימי הביניים על מקום קבורתו של רבי יהודה נשיאה – נכדו של רבי במקום הנקרא יבנית ליד צפת. וכך נוצר כנראה בלבול בין הסבא לבין הנכד.

השם "יהודה נשיאה" שמשמעותו יהודה הנשיא, העובדה שבית שערים לא נודע מקומה, וקיומו של מערה שיוחסה ליהודה נשיאה היא כנראה מקור הטעות. עד לפני מספר שנים התנוסס שלט על המערה בציפורי שזה קברו של רבי יהודה נשיאה - הנכד. שלט זה כוסה בשלט אחר המתאר כי במקום נקבר רבי יהודה הנשיא – רבינו הקדוש.

המבקר בגן לאומי בית שערים ימצא שם את מערת רבי יהודה הנשיא המתאימה לתיאור המופיע בתלמוד. בין הממצאים הארכיאולוגיים נתגלה מבנה ספסלים המתאים לתיאור בקשתו של רבי העמידו ישיבה על קברי לאחר שלושים

יום

בין אם נלך לקברו בבית שערים (כמתואר בחז"ל) ובין אם נלך לציפורי כמסורת ימי הביניים, תעמוד מול עינינו דמותו של רבי – מנהיג דגול בתקופה קשה שנאלץ לקבל הכרעות לא פשוטות. מי ייתן ויידעו מנהיגינו היום לקבל את ההחלטות הנכונות בשיקולי דעת נכונים.

בברכת שבת שלום ומבורך – הגי עמיצור

לקבלת הדף במייל היכנסו לקישור <https://lp.vp4.me/fw3x>